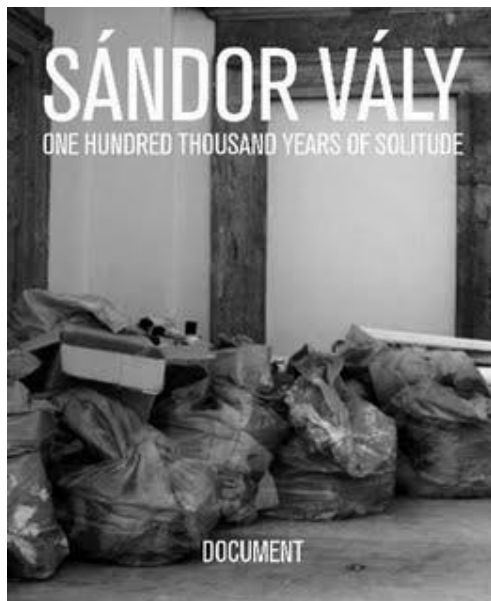

A művészetek megújításának kapujában

Vály Sándor sokoldalú művész.

Tónu Kalvet interjúja segített abban, hogy bemutassunk egyet-mást olvasóinknak a Finnországban élő művészből. (Ághegy, 20. szám, 2598-2608 oldal) Csupa meglepetés, ahogyan a különféle művészetek határmezsgyéjén barangolva képi alkotásokból zenét formál, zenéből pedig, – mint folyóiratunk 30. számában közölt Pieter Bruegel *A halál diadala* című festményének pontozott zenei leképzéséről olvashattunk, különös alkotásával megteremtette a maga audio-vizuális képzőművészetét, érzékeltetve, hogy Bruegel nemcsak képet, hanem zenét is alkotott művével – (Ághegy 30. szám, 4049-4058 oldal). Ezt megelőző számunkban a művész megújult honlapjára hívtuk fel a figyelmet. (Ághegy 28-29 szám, 3831- 3842 oldal). Rendha-

gyó festői, installációs, videós munkáival azóta is jelen van a jelenkori európai képzőművészetben, műveinek terjedelmes listája elképesztően gazdag. Sokoldalúságát hasznosan szeretnénk követni folyóiratunkban is, ezért szerencsésnek mondhatjuk magunk, hogy vállalja művészeti tanácsadónként segíti szerkesztési munkánkat. Különösen értékeljük, hogy tanácsait főként műveinek sokféleségével gyakorlatban „osztogatja”.

Domokos Johanna évtizeddel ezelőtt vele készített interjújában vall arról, hogy munkáival miként reagál a korra, a különféle korok alkotóinak szellemi - lelki kapacitására, az ember, a közösség, a társadalom, az idő és tér időszzerű filozófiai gondolatokat gerjesztő hatására.

„Számomra az apollói emberkép a nyugati civilizáció individualista, egzisztencialista képe, a sorsát kezébe vevő humanistáé, aki, bár alkotóként lép a színre, szenved, mert alkotásának, létének értelme bizonytalan olyan értelemben, hogy "tudása" miatt elveszítette az ő-egy képét. Isten helyett önmagát helyezte a középpontba. Így viszont elveszítette azt a biztonságot adó mércét, amihez képest embernek nevezheti önmagát az ember, és ami kritériuma az emberré levésnek. A dionüszoszi embernek ilyen problémái nincsenek. Tudja a mércét, mert az ő-egyhez tartozik. Közösségként, de nem tömegként, személyként, de nem egóként. Ismeri létének jelentőségét, mert tudja, hogy ő az Egy-alkotó része, és ezért felelősséggel tartozik. A dionüszoszi mámorban az ember elveszíti individualitásának tudatát, feloldódik, egybeolvad az Ő-eggel. Eme egybeolvadás révén a kollektív víziók és képek örvénye az egységbe rántja az embert. De a kábulat után jön a kijózanodás, mindenki visszaesik saját elkülönült létébe. Ez a kijózanodás veszélyes pillanat. Tragikus. A tragédia nem más, mint ebből a kollektív ősmáorból való kiesés. Az elkülönülés. És ez egyben elbukás is. Ezt az elbukást szenved meg az ember, bűnként és büntetésként. Munkáim ezzel a problémával foglalkoznak, a fragmentálódott emberrel. A modern dualizmussal, amely maga a tudathasadás. Munkáimban az ember és környezete kapcsolatát figyelem, az egymásra hatást, lelki-szellemi és fizikális szinten. Miként van jelen Dionüszosz és Apolló. Ez számomra nem csak emberi, de művészi probléma is. A modern ember már nem is annyira a halállal küzd (persze, azzal is), mint inkább önmaga megismerésével, meghatározásával, a nagy problémával, amit a humanizmus hozott felszínre az Egység elvesztésével. Így vált az egység kétséggé. Az ember nem egységes többé, csak fragmentumokban tud élni, gondolkodni, cselekedni. A modern ember sokat gondolkodik a sorsról, nyilván azért, mert rájött, hogy nincsen többé sorsa. Ideológiák, hatalmak, rendszerek és törvények között sodródik, és rádöbben, hogy amiről azt hitte, saját sorsa, az nem más, mint tömegsors.”

Vály Sándor az eltelt évtizedben bátran folytatta formabontó munkásságát, rendkívül gazdag, nemrég frissített honlapja ezt bizonyítja: gondolatgazdag festmények, szobrok, zenés és néma filmek sorakoznak ott sokoldalúságát bizonyítva. Érdeklődésemre így vall jelenlegi magáról:

- Nyilván fiatalkori beidegződés - nevelés, oktatás, társadalom, ország, politika, szerepvállalás stb. ami miatt ózokodom mindenféle, önmagamon túllépő szerepvállalástól. Egyszerűen sem tehetségem, sem különösebb indíttatásom sincs hozzá. Ehhez még hoz-

zajáltak az utóbbi évek súlyos krízis helyzetei szellemi, lelki, fizika szinten, amely titáni harc volt a teremtés és a halál között. Nyilván koromból származik ez a helyzet, de sajnos semmiféle bölcsességgel nem vértéztem fel magam a fentebb írtak kiküszöbölésére. Ez a harc elterelte önzően figyelmemet más feladatokról, amelyeket erőltetett képtelenségnek tartottam.

Vas István írta, hogy a válság luxus. Csak az engedheti meg magának, akinek sok ideje van gondolkozni önmagán. Ebben igaza volt. Lehet, hogy nyugodtabban élnék kevesebb idővel, de akkor az alkotásról kellene lemondanom. Marad a luxus. Örök válságban vagyok.

Az alkotásra visszatérve. A válság és a szerepvállalásoktól való menekülésem gyümölcse azért megszületett.

- Mi foglalkoztat most?

- Bonyolult kérdés. Válaszom ezért a könnyebb megértés érdekében messzebből kellene, hogy induljon, de azt hiszem erre most nincs mód.

Egyre inkább az audiovizuális művészet vonz. Ebben a pillanatban ez sokkal izgalmasabb számomra, mint a festészet. A festészetrel kapcsolatban felmerült súlyos gyanúm miatt is van ez. Tehát érdekel, de belső kényszer készítet arra, hogy errefelé vegyem az irányt. A festészetben egyre jobban látom az ismétlést, a másolást és a túltermelést, amiből szeretnék kimaradni. A nyugati művészet a keresztény mitológiával átélt násztánca és éjszakája után képtelen új nézőpontot találnia magának az ember újraértelmezésére. Minden kísérlet, amelyet a modern és kortárs művészet tett ennek érdekében vagy ellenében - néhány művészt leszámítva -, nem jutott messzire, hiszen ahhoz, hogy új nézőpontot találjunk, ki kellene lépnie eddigi rendszeréből, ami viszont paradoxont szül. Bármennyire viaskodom is e rendszer ellen, nem tudok erre a világra úgy nézni, hogy ne jusson eszembe valami analógia a keresztény mitológia szemszögéből.

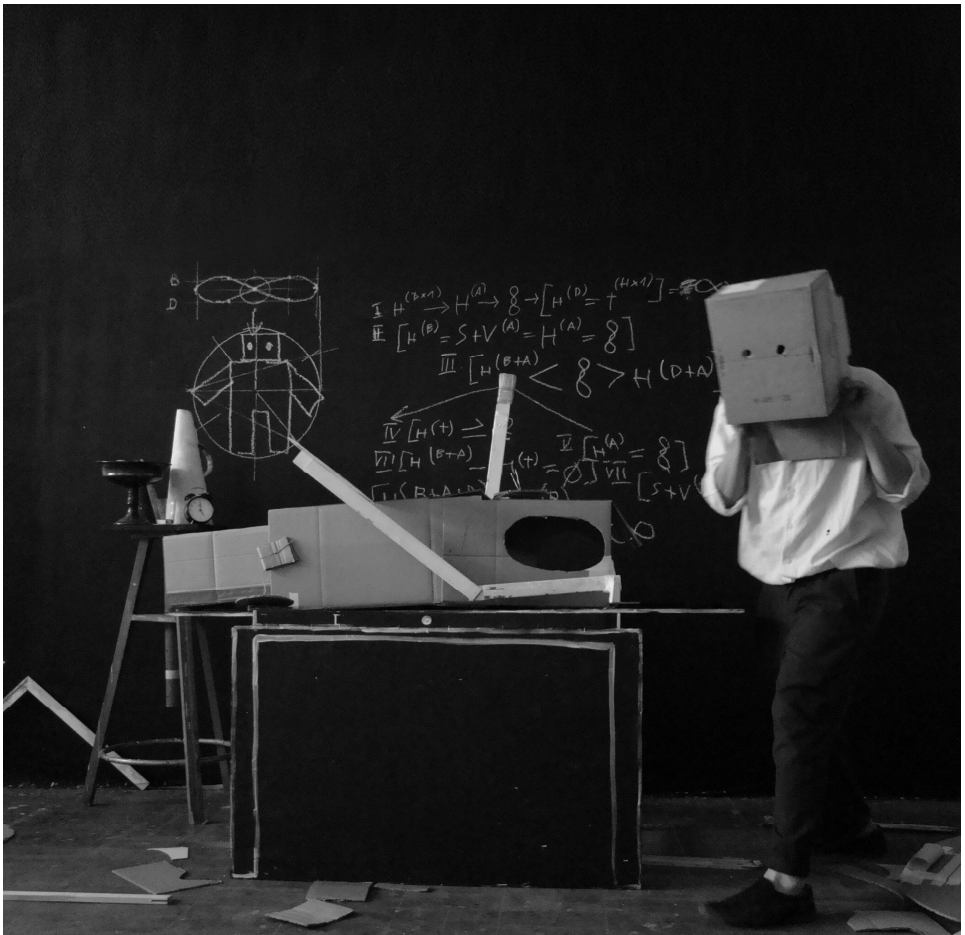

Ez viszont kezd idegesítővé válni.. A többség továbbra is ugyanabból a szögből vizsgálja a helyzetet. Úgy tűnik, megoldani én sem tudom, de legalább felismertem a helyzet tarthatatlanságát. Épp ezért akarok kimaradni belőle. Tehát ebben a pillanatban egyet tehetek; festőként lemondani a festészetről. Ráadásul nem vagyok l'art pour l'art típus és sem a terápiának sem az önkielégítésnek nem vagyok a híve a művészetben.

Így utolsó éveimet megoldáskereséssel töltöttem. Ezért ebben a pillanatban a legjobb, ha hallgatók. De mivel feltettem a kérdést - én meg saját nárcizmusom csapdájába lépve megpróbálok válaszolni neked.

Mi foglalkoztat?

Rengeteg munkám született ezekben az években. És talán épp azért, mert ez a krízis-helyzet arra készítetett, hogy ne kontrolláljam magam. Hagytam, hogy a fentebb írt patológus helyzet tudatosítása mellett szabadra eresszem magamat mindenféle „szégyenletes helyzet” nélkül, megbízva magamban. Így született meg a Halál Velencé-

ben filmem, amelynek címén kívül semmi köze Thomas Mann művéhez. A dolog egyszerű. Évekkel ezelőtt csináltam egy rövidfilmet a "Halál és a Művész" címmel, amely azt a tragikomikus helyzetet mutatta be, amelyet a művész produkál napról-napra miközben a halál folyamatosan a tarkójára lehel. A művész alkotásával önmaga életét kívánja meghosszabbítani az örökkévalóság felé, miközben a halál körülötte hülyéskedik. Hülyéskedik, mert neki aztán mindegy. Épp ezért a filmen, miközben az embert várja a halál, a művész hogy befejezze művét, virágot locsol, újságot olvas, táncol, játszik, érdeklődik az élet felől. Ez a helyzet szülte nagyfilmem, amelynek kérdése a következő: Van-e élet a születés után? Fordítva tettem fel a kérdést. A halál szemszögéből vizsgáltam, hiszen az egész emberiség arra a kérdésre van beállítva, hogy van-e élet a halál után. Miközben erre a kérdésre keressük a választ sokan elfelejtenek élni. Filmem a halál szemszögéből kíséri a történeteket, rácsodálkozva a világra próbálja megérteni az embert, és cselekvéseinek célját.

Miután ebben az évben megjelent Polgár Évával harmadik közös lemezünk, amely a Gilgamesh eposzra épül, jó analógiaként szolgál a Halál Velencében problematikájához. A helyzet egy kicsit olyan, mint amikor Gilgamesh találkozik nagyapjával, Umnapistimmal és azon csodálkozik, hogy az öröklét tehetetlenné tette. Céljai megsemmisültek, hiszen halhatatlan, s így semmi értelmét nem látja az aktivitásnak, a teremtésnek. Ez a probléma csak a halandót érinti.

Épp ezért érdekes a halál szemszögéből nézni a történetet, amikor érteni szeretné a számára érthetlent. Mi ez a nagy sürgés-forgás? Mi ez a rettenetes szorongás, amely ilyen teremtést produkál?

Tavaly két hónapig ösztöndíjasként Firenzében dolgoztam. Miután Juha Valkeapää, hangművész barátom, - aki a halál figuráját játszotta filmemben - megtudta, hogy ott vagyok, jelezte, hogy meglátogat. Ez a látogatás adta az ötletet, hogy csináljunk megint valamit együtt. Velence közel van... és ha ő a halálfigura... akkor menjünk Velencébe filmet forgatni. Így született meg az egészsétes dadaista film, amely a végén bekerült a Római DoctorClipp filmfesztivál 10 legjobb filmje közé. A film specialitása, hogy némafilm, s így a bemutatókon élőben játszunk hozzá a zenét, míg a kiállításokon egy zongorát viszek a terembe, amely a közönség rendelkezésére áll. Bárki, aki készíttést érez arra, hogy alájátsszon a filmnek, megteheti.

Ez persze megint egy újabb művet szült, amely a befogadó felvételeit tartalmazza. Ahány ember, annyi zenei értelmezése a filmnek.

Ez a filmprojekt példája annak, hogy mi foglalkoztat most, milyen lehetőségek rejlenek egy ilyen munkában. Így erősödött bennem a mozgó KÉP iránti érdeklődésem és zenei orientáltságom, amelyben új kapcsolatot keresek a kép és zene között.

Így születettek meg a Bruegel Variációk és a Mondrian Variációk zenei és filmanyaga, amelyet Polgár Éva zongoraművésszel közösen szereztünk, és amelynek alapja Pieter Bruegel és Piet Mondrian festményeinek zenévé transzponálása. Erről többet honlapomon: <https://sites.google.com/site/mediaval/>

Ebben az évben egy újabb nagyméretű audiovizuális munkába fogtam. Budapesti tartózkodásomkor egy antikváriumban ráleltem egy régi németnyelvű librettóra, amelynek témája Arnold Böcklin: A halál szigete című festménye volt. Utánanéztam a darabnak és kiderült, hogy a zene, illetve partitúra elveszett és csak egyszer mutatták be, 1927-ben.

A librettó tartalma tipikus XVIII századi szentimentális rettenet, amely az emberi kapcsolatok sorozatos félreértései áradataként sodorja a történetet tragédiába, amely végül a Halál szigetén fejeződik be.

A librettó tartalmazza a színpadi díszleteket is. A darab felkeltette érdeklődésemet és nekiálltam a partitúra „rekonstruálásával” audiovizuális fluxus operát alkossak. Társ-szerzőnek Polgár Évát kértem fel. Énekeseknek olyan művészeket hívtam, akik nem beszélnek a német nyelvet, tehát eleve adva van csavarként az, hogy ki, miként tolmácsolja a zenei művet. A stúdiómunkálatok után nyáron kezdek a film forgatásához: korabeli díszleteket rekonstruálásával új fénybe kívánom állítani a darabot a jelenkort tükrözve. Erről többet egyelőre ennyit mondhatok, hiszen a kellős közepében vagyok a munkáknak.

Egyébként a Toteninsel festmény Lenin, Jung és Adolf Hitler kedvence volt, olyannyira, hogy a bunkerben ennek a festménynek változata lógott Hitler feje fölött, amikor öngyilkosságot követett el. Van benne valami humor.

Végül is munkáimban, azon kívül, hogy néha kénytelen vagyok visszanyúlni a művészettörténeti és irodalomtörténeti ismeretekhez (lásd Gilgamesh munkám) a fentebb említett problémát próbálom vizsgálni, található-e valami más, új alternatíva, nézőpont az emberi élet értelmének kifejezésére?

A komikum felől közelítem a kérdést most. Sokat gondolkoztam azon, hogy a képzőművészetben, ha komikumot alkalmazunk, ezt mindig könnyűnek érezzük, mintha nem lenne elég súlyos ahhoz, hogy bevonuljon a művészettörténetbe. Nagyon kevés ilyen alkotásunk van. Persze Dada ott van a maga humorával, de azért ne feledkezzünk meg arról, hogy milyen tragédia szülte a dadaizmust, s mire reagált a maga idejében.

Végül. Az audiovizuális munkáknak praktikus előnyei is vannak. Zsebben elfér. Az utóbbi években munkáimmal könnyebben mozogtam, több külföldi meghívást kaptam, mint bármikor. Így tudtam jelen lenni a római filmsztyválon vagy az oslói költői filmsztyválon, ahol bemutatták filmjeim, vagy Hollandiában, Delfben Évával a Mondrian Variációk bemutatójával a Symmetry Festivalon.

Ez foglalkozat most.

Válaszom úgymond „csípőből” írtam, kicsikorgott belőlem., de a legsúlyosabb problémát igyekeztem körbe járni: azt, hogy miként lehet megoldani, feloldani ezt az egész nagy művészeti kátyút. Csak a felismerésig jutottam és félő, hogy nem az én generációm fogja feloldani ezt a problémát. Talán a következő utáni, mert a következő éppen akkora bajban van mint mi, azzal a különbséggel, hogy nekik már olyan technológia is birtokukban van, amelyekről mi a nyolcvanas években csak álmodoztunk. A digitális kultúrára gondolok, amely sokban megváltoztatta a művészetet. Mi megtanultuk ennek a használatát, míg a következő generáció már ebbe beleszületett. Olyan ez nekik, mint az anyanyelv. Mi ezt a digitális kultúrát kissé törve beszéljük, akcentussal - kísérletezgetünk vele, - s talán épp ezért vagyunk kritikusabbak is vele szemben. De hála istennek a Művészetek születésekor nem adtak használati utasítást arra, hogy mi a helyes út. Épp ezért tettük meg oly színesen ezt az utat a barlangi művészettől egészen napjainkig, amikor épp annyira joga és helye van a digitális művészetnek, mint a régebbi formáknak. Ugyanakkor ennek a technikának a birtoklása még nem elég a perspektívaváltáshoz, hiszen ez csak eszköz. Nevetségesnek tartanám, ha ez az eszköz még mindig a régi mitológiát szolgálná. Kell, hogy a gondolkodás, a tartalom is megváltozzon és elmélyüljön. Ez az, amit még nem látok, de remélem, hogy megtörténik, ha az emberiség a művészetekkel újra és más szemszögből kívánja fedezni magát.

t. k.